Василь Ніконенко

Альберт Швейцер і концепція «благоговіння перед життям»

Тернопільський національний
технічний університет ім. Івана Пулюя

Аналізується унікальна постать великого гуманіста XX століття, творця нового етичного світогляду і теорії «благоговіння перед життям» Альберта Швейцера. Особлива увага звертається на те, що цей геніальний вчений і громадський діяч на практиці власного життя і діяльності в найнесприятливіших і екстремальних обставинах довів реальність своїх теоретичних постулатів.

Яскравою і унікальною особистістю, справжнім енциклопедистом XX століття був геніальний німецький мислитель і громадський діяч Альберт Швейцер (1875-1965), якому вдалося не тільки створити самобутню етичну доктрину гуманізму, але й втілити її у реальне життя. Постать цієї унікальної людини, що мала універсальний спектр обдарувань, не вміщається у звичні рамки конкретних понять, які відображають диференційований характер життєдіяльності у сучасному суспільстві. Вражає вже сам перелік його професійних і громадських занять: вчений, письменник, філософ, теолог, пастор, місіонер, музикознавець, органіст, лікар і громадський діяч.

Уже до тридцятирічного віку Швейцер зумів досягти визначних успіхів у різних сферах своєї діяльності, ставши відомим не тільки в Німеччині, але й в інших країнах своїми науковими працями та концертами. Його книга про життя і творчість Й.С. Баха забезпечила йому європейську славу як талановитого дослідника-музикознавця. І ось уже на підступах до вершин успіху і тріумфу молодий професор Страсбурзького університету Альберт Швейцер вирішує все різко змінити, поринувши з головою у надзвичайно складну і важку працю — вивчення медицини, цілком нової для нього галузі знань. Через 6 років ретельного студіювання медицини А. Швейцер отримує диплом лікаря і міняє Європу на Африку, славу і комфорт на скромне місце лікаря, благополуччя на труднощі і небезпеку.

У 1913 р. А. Швейцер засновує в Ламбарені (Габон) лікарню, яка стала головною справою і полігоном місіонерської діяльності та перевірки його морально-етичної доктрини гуманізму. Саме за подвижницьку та безкорисливу працю лікаря і організатора лепрозорію для хворих на проказу в цій частині Екваторіальної Африки, а також за самовіддану місіонерську діяльність Альберт Швейцер і був удостоєний в 1952 р. Нобелівської премії миру, що стало свідченням світового визнання його заслуг на ниві реального утвердження ідеалів гуманізму.

Основним критерієм зрілості суспільства і досягнутого рівня гуманізму А. Швейцер вважав ставлення людини до життя. Він був переконаний, що процес рефлексії над життям обов'язково і незворотно веде до усвідомлення необхідності шанобливого, навіть «благоговійного» ставлення до життя, причому до усіх форм його вияву[1, С. 29]. Тільки світогляд, що ґрунтується на благоговінні перед життям, його збереженні і вдосконаленні, може бути основою морального оновлення суспільства. Повага до всього живого є фактично універсальним законом, що був відкритий А. Швейцером.

Принцип благоговійного ставлення до життя виступає у А. Швейцера єдиним і самодостатнім змістом нормативної моделі морально гідної поведінки. Будь-який відступ, відхилення від цього принципу об'єктивно стає моральним злом. «Добро — те, що сприяє збереженню і розвитку життя, — писав мислитель, — зло ж є тим, що знищує життя або перешкоджає йому» [1, С. 218].

Етика А. Швейцера не містить системи норм, вона пропонує єдине правило — благоговійно ставитись до життя всюди і завжди, коли індивід зустрічається з іншими проявами волі до життя. «Суттю волі до життя є її прагнення прожити життя, — вважав А. Швейцер. — В ній закладена внутрішня сила, що примушує її здійснити свою ціль найдосконаліше. У квітучому дереві, в дивовижних формах медузи, в стеблинах трави, в кристалах — скрізь вона прагне досягти властивої їй досконалості. У всьому, що існує, діє сила, що прагне до ідеалу» [1, С. 203].

Справжня моральність у людині, на думку А. Швейцера, є тільки тоді, коли вона підкоряється внутрішньому спонуканню допомагати будь-якому життю, якому вона може допомогти, і утримуватися від того, щоб завдати будь-якої шкоди живому: не зірве без потреби квітку, не роздушить комаху, перенесе черв'яка з дороги в траву, не боячись бути висміяним за сентиментальність

[1, С. 218]. Звичайно, людина не ангел, і як істота земна, тілесна вона не може не спричиняти шкоди іншим створінням. Але людина може свідомо дотримуватись у своїх діях принципу благоговіння перед життям, сприяючи його утвердженню всюди, де це можливо, і зводячи до мінімуму шкоду, що пов'язана з її існуванням і діяльністю.

Індивід не може ігнорувати того, що реальності, в межах якої він діє, притаманна жорстока драма роздвоєння, коли одна жива істота утверджує себе за рахунок іншої. І людині не дано вирватись із цієї ситуації роздвоєності. На питання про те, як же людина має вести себе, А. Швейцер відповідає: сприймати ситуацію

такою, якою вона є, мати мужність і мудрість бачити біле білим, а чорне чорним. Людина повинна бути достатньо як розумною і тверезою, щоб не ставити перед собою нереального завдання повністю уникнути зла, так і достатньо чесною і мужньою, щоб не видавати заподіяне нею зло за добро.

Особливо важливим є те, що принцип поваги до життя і благоговіння перед ним є змістовно визначеним і самоочевидним. Щоб встановити відповідність своїх дій цьому моральному принципу, індивіду не потрібно вдаватись до якихось додаткових логічних процедур. Зробити це для нього так само просто, як і вияснити: світить на небі сонце чи ні. Моральний імператив Швейцера блокує всілякі хитромудрі маніпуляції свідомості. Адже до уваги беруться тільки прямі дії, що спрямовані на утвердження волі до життя. А тут помилитись уже не можна. Зриваючи квітку, людина здійснює зло, рятуючи поранену тварину, творить добро. Це так просто, так елементарно.

Мінімально необхідний поріг між благоговінням до життя і життєзаперечення у кожному конкретному випадку визначає сам діючий індивід. Загального правила, абсолюту, що визначає етичний стандарт поведінки, готового рецепту дозволеного «самозбереження» не існує. Етика А. Швейцера лише встановлює дві осі — добра і зла, — і в рамках цієї системи координат, відповідно до обставин і почуття відповідальності кожна людина вирішує, чим вона може і повинна поступитися заради інших. Людина розкриває себе як моральна істота саме через свою поведінку в конкретних життєвих ситуаціях, беручи на себе всю відповідальність за свій вибір і свою поведінку. «Селянин, що скосив на лузі тисячу квітів для корму своїй корові, не повинен заради забави зминати квітку, що росте обабіч дороги, бо в цьому випадку він здійснює злочин проти життя, який не виправданий жодною необхідністю», — слушно зауважує А. Швейцер [1, С. 223].

Переконливий доказ і яскраву ілюстрацію реальної можливості жити у відповідності з новим етичним світоглядом дав сам

Альберт Швейцер, який жив так, як мислив, і мислив так, як жив. На досвіді власної життєдіяльності він показав, як можна залишатися людяним в будь-яких життєвих обставинах. Великий гуманіст здійснив на собі своєрідний експеримент, причому з такими граничними навантаженнями, які надають йому достатню доказовість, верифікувавши тим самим свої теоретичні постулати щодо принципу благоговіння перед життям.

Наприкінці свого життя Альберт Швейцер включається в активну і організовану боротьбу за збереження миру та заборону випробувань атомної зброї і заборону цієї зброї взагалі, усвідомлюючи колосальну небезпеку для людства і для всього живого на землі. Це стало логічним і закономірним продовженням боротьби великого гуманіста і лауреата Нобелівської премії миру за реалізацію свого принципу благоговіння перед життям.

Література

1. *Швейцер А. Благоговение перед жизнью. Пер. с нем. — М.: Прогресс, 1992. — 576 с.*